

Rabelais och Céline

Läkare, författare och språkrevoltörer med 400 års mellanrum

Stundom kan man upptäcka historiska personer, vars yttre liv har beskrivits så likartade förlopp att man kan frestas att tro på själavandring. Två sådana personer var François Rabelais (1494–1553) och Louis-Ferdinand Destouches (1894–1961), den senare mer känd som Céline, det nya namnet taget efter sin farmors flicknamn. Inte nog med att de delade samma födelseår (med 400 års mellanrum), båda var fransmän födda i borgerliga familjer, disputerade läkare, författare som debuterade vid exakt samma ålder, båda förde ett minst sagt äventyrligt liv, men framlevde sina sista dagar i den i dag tämligen fashionabla förorten Meudon sydväst om Paris. Vad som ytterligare förenade dem var att de i sina respektive litterära tilltal tämligen radikalt bröt mot den rådande uppfattningen om stil och smak, både vad gäller ordval och tematik. Båda var sin tids litterära »enfant terrible«.

Låt oss börja med Rabelais. Han växte upp på gården La Devinière strax utanför staden Chinon i departementet Touraine.

Rabelais var ämnad en klerikal karriär, och han accepterades efter avslutad skolgång år 1510 som novis hos franciskanermunkarna. Han ville dock läsa Nya testamentet på originalspråk, vilket munkorden inte tillät, varför han bytte hemvist till den mindre ortodoxa benediktinerorden. Han prästvigdes och tog aktiv del av de rådande diskussionerna om såväl reformationen som den franska renässansens genombrott med dess intresse för den grekiska litteraturen men även medicinen. Åren fram till 1530 är i viss mån höljda i dunkel vad gäller hans vistelseorter och förehavanden. Emellertid har han sannolikt besökt olika universitet och i renässansens anda studerat grekiska, juridik och medicin. 1530 skriver han in sig som medicinstudent i Montpellier. Några år senare har han avlagt läkarexamen, och 1537 disputerar han. Rabelais är förvisso i huvudsak känd som författare, men medaljongen som pryder fasaden på den medicinska fakulteten i Paris vittnar om att hans gärning som läkare fortfarande vårdas.

Rabelais praktiserade som läkare vid Hôtel Dieu i Lyon, något som inte var helt oviktigt för hans karriär – inte som läkare men väl som författare. Lyon var vid denna tid centrum för boktryckeri. Det var också en stad känd för sina långa och ofta återkommande marknader. Rabelais kunde inte undgå att komma i nära kontakt med marknadskulturen. Det folkliga språk som talades på torg och på marknader är just det språk som han använder i sina böcker [1]. Torgets språk i Rabelais' romaner har utförligt behandlats av den ryske språk- och litteraturforskaren Michail Bachtin (1895–1975) i boken »Rabelais och skrottets historia«.

Vid 38 års ålder debuterade han under pseudonym med boken om jätten Pantagruel, son till Gargantua, som fick sin egen bok några år senare [2]. Boken bygger på medeltida sagor, men interfolieras med tydliga och exakta referenser till fakta inom geografi, historia och filosofi. Även om boken långt ifrån är en själv-

LOUIS-FERDINAND CÉLINE (DESTOUCHES)
(1894–1961),
läkare och författare.

FRANÇOIS RABELAIS
(1494–1553),
läkare och författare. Bilden till vänster.
Foto: IBL bildbyrå

biografi finns det mycket som för tankarna till Rabelais' eget liv. Han anslår genast tonen i sitt tilltal i form av en invokation i förordet där han deklarerar: »Det är till er högtberömda supbröder och mycket aktningvärda syfilitiker, och inga andra, jag tillägnar denna bok.« Den blev följaktligen kritiserad och fördömd av de ledande stildomarna vid Sorbonne året därpå, i huvudsak på grund av sitt ironiserande över kyrkan. Mycket av Rabelais' liv är svårt att dokumentera. Man vet att han förde ett kringflackande liv mellan olika universitetsorter, där han både undervisade och praktiserade medicin. Ibland var han snarast på flykt undan rättsprocesser och hot på grund av sin blasfemi. Emellertid utsågs han vid 57 års ålder till kyrkoherde i Meudon, en lantligt belägen förstad till Paris. Han lär dock aldrig ha utfört några prästliga sysslor. I dag vittnar bland annat torget i Meudon, Place Rabelais, om hans anknytning till orten. Intressant nog finns en svensk hänvisning till Rabelais i Meudon i Ola Hanssons dikt »På Meudons terrass« i diktsamlingen »Nya visor« [3]:

På torget under terrassen
Där gisslet han svängt en gång
Står gamle mästare Rabelais
Venerable curé de Meudon

Vad finns det då som förenar Rabelais och Céline? Céline hade också en karriär före både sitt författarskap och som läkare. Efter att ha sårats i första världskriget, arbetat på kakaoplantage i Afrika och vid Fordfabrikerna i USA engagerade han sig i ett projekt som syftade till att förbättra den allmänna hygien i samhället. Projektet leddes av läkaren Anastase Follet från Rennes. Genom dennes försorg fick han börja läsa medicin vid

MICHAEL BACHTIN
(1895–1975)
rysk språk- och litteraturforskare som i boken »Rabelais och skrottets historia« har analyserat Rabelais' språk.

GÅRDEN LA DEVINIÈRE
där Rabelais tillbringade sina första år.
Foto: Carl Lindgren

FRANÇOIS RABELAIS
avbildad på medaljongen på fasaden till den medicinska fakulteten i Paris.
Foto: Carl Lindgren

universitetet i Rennes. Han avlade läkarexamen och disputerade i rask takt. Dessutom gifte han sig med chefens dotter Édith. Han gick vidare mot vad som förefaller vara en behaglig internationell karriär inom Nationernas förbunds hygiensektion i Genève. Han inspekterade sottippar, krematorier, soppkök, mejerier och sjukhus. Han träffade Mussolini och president Coolidge. Helt plötsligt vände han ryggen åt allt detta. Han »vägrar ta emot gåvor från ett liv jag hatar«, skrev han i ett brev till en vän. Han bröt med Nationernas förbund, som han kallade »Mammoms tempel«, vars verksamhet han hävdade bara gagnar dem som arbetar där. Han bröt med sin hustru och lilla dotter och flyttade till Paris. Där öppnade han en praktik i sin lägenhet i den fattiga förstaden Clichy, strax norr om den nu brusande Le Perpherique. Vid porten på Rue d'Alsace 36 kunde man i november 1927 läsa en lapp med texten »Docteur Louis Destouches, Médecine général et maladies des enfants, ler gauche«. Knappt två år senare gick han över i kommunal tjänst vid dispensären i Clichy som gav kostnadsfri vård åt sjuka barn, och han stannade där till 1937. Byggnaden, som ligger mitt emot Battignolkyrkogården, finns fortfarande kvar, och verksamheten förefaller vara densamma.

Det enda som nu erinrar om Céline är den svartvita målningen av honom på en av grindstolparna vid entrén, där han sin vana trogen hytter med vänster pekfinger åt förbipasserande. Den högra armen var förflamad efter den skada han ådrog sig under första världskriget. Händelsen är fiktivt återgiven i debutromanen [4].

Lägenheten på Rue d'Alsace blev så småningom obeboelig till följd av råttor och mögel, och han flyttade till den branta Rue Lépici i Montmartre. Till den gatan vallfärdar nu dagens turister, inte på spaning efter Céline, utan efter kaféet där Amélie i filmen »Amélie från Montmartre« arbetade som servitris. Högst upp på krönet hittar man huset med nummer 98. Där på översta våningen hade Céline sin lägenhet, och där skrev han sin debutroman »Voyage au bout de la nuit« (»Resa till nattens ände«). Den kom ut 1932, exakt 400 år efter Rabelais' bok om Pantagruel. Kritiken var, liksom i Rabelais' fall, överlag nedgörande. Tidningen Le Figaro förfasade sig över »det obscena språket och det otrevliga innehållet«.

Boken hade ett tilltal och ett innehåll som gjorde att förlaget Gallimard refuserade den, liksom man tidigare gjort med Marcel Prousts »A la recherche du temps perdu«. Det blev i stället den okände förläggaren Daniel Noël som vågade sig på detta projekt, nå-

LOUIS-FERDINAND CÉLINE
Svartvit målning av Céline på en av grindstolparna vid entrén till dispensären i Clichy.
Foto: Carl Lindgren

got som ledde till att han tretton år senare sköts på Place des Invalides av en motståndsmän. Den svenska publiken befanns inte mogen att ta emot en översättning förrän knappa 40 år (1971) efter publiceringen i Frankrike. Några undantag från de nedgörande kritikerna fanns dock. Léon Daudet, som till författaren Alfonse Daudet, skrev att Céline i motsats till många av hans samtida inte ägnade sig åt någon introspektion av jaget och att hans tematik hade sin motsvarighet hos Rabelais. Han skriver vidare att huvudfiguren i boken – Barndamu, Célines alter ego – var den nya tidens Panurge, det vill säga Pantagruels betjänt, som fick sin egen bok 1546. En annan som uttryckte sig uppskattande var den då unge filosofen Claude Lévy-Strauss, som i en studenttidning skrev att boken »under de närmaste tio åren skulle framstå som den mest betydande romanen«. Givetvis blev boken en succé. På två månader hade den sålt i 50 000 exemplar och efter ett halvår hade översättningsrätten sålts till tio länder. Alla förväntade sig till följd av detta att Céline 1933 skulle få Goncourtpriset, en summa på 5 000 franc, som sedan 1896 årligen delats ut »till en ung, originell och talangfull författare vars verk är djärvt i tanke och form«. Célines roman var dock för magstark för Goncourttakademin, och priset gick i stället till en författare som i dag är helt bortglömd.

Célines vidare liv och författarskap är inte oproblematiskt [5]. Han anklagades under kriget för antisemitism och för att han skulle ha kollaborerat med tyskarna under ockupationen. Céline var aldrig nazist, och »Resa till nattens ände« var förbjuden i Tyskland under kriget. Han var aldrig organiserad i något parti och kan inte hänföras till någon politisk riktning. Han hade redan 1936 tagit avstånd från kommunismen i boken »Mea culpa«. Han misstrodde tyskarna, amerikanarna och framför allt engelsmännen. Han hade bevisligen med början 1937 skrivit en rad pamfletter (»Bagatelles pour un massacre«) som tveklöst måste uppfattas som antisemitiska [6]. Men Céline var emot allt och alla. Mot varje form av sammanslutning, alla politiska riktningar eller organisationer, mot litteraturen, mot allt som hade med det organiserade livet att göra. Det enda som fann en viss nåd inför hans ögon var djur, barn och balett i nu nämnd ordning. Han omgav sig hela livet med en samling hundar och katter, som han behandlade mer mänskligt än det fåtal människor han bevärdigade sig att träffa. Han var i stort sett obetald läkare för fattiga barn under många år, och han gifte

om sig med balettdansösen Lucette Almanzor 1943.

Anklagelserna mot Céline på grund av vad man uppfattade som hans antinationalism blev så hotfulla att han blev tvungen att fly landet. Detsamma hade drabbat Rabelais till följd av det man då uppfattade som hans blasfemi 400 år tidigare. Han sökte sig till Danmark, där han ett och ett halvt år satt fängslad i Vestere Fængsel i Köpenhamn utan att vara formellt anklagad. Därefter satt han i en form av husarrest tillsammans med hustrun Lucette i en villa vid Korsør vid stora Bält innan han fick amnesti och kunde återvända till Frankrike 1951. Céline och Lucette kunde efter en tid bosätta sig i en villa på Route des Gardes i Meudon, i Rabelais' forna pastorat, och dessutom vid exakt samma ålder (57 år) som Rabelais då han bosatte sig där.

Där levde han stilla och asketiskt. Han var under alla år vad man skulle kunna kalla en renlevnadsman. Han drack inte alkohol eller kaffe. Han rökte inte. Han hade regelbundna vanor, la sig klockan åtta och steg upp klockan sex. Han blev återinvald i franska läkarsällskapet och öppnade praktik i villan med mottagning två timmar varje eftermiddag utom fredagar. Lucette gav lektioner i balett på den översta våningen.

Vid 65 års ålder slutade han som läkare. Han fick då pension för de tjugo år han arbetat i kommunal tjänst. Han åldrades sedan tämligen raskt. Han plågades av de långa promenaderna från Seines strand, där han handlade kött till hundarna och potatis och grönsaker till sig och Lucette, och upp till villan på kullen. I ett brev sommaren 1953 skrev han: »Nej, inte ute och rumlar. Far aldrig in till Paris. Jag går inte och handlar varje dag. Det är en pina att gå uppför backen från Billancourt. Potatis, morötter – och till bestarna kött. Två kilometer uppför. Hårt när man är sextio. Pumpen orkar inte längre.«

Han dog 1961 vid 67 års ålder, alltså just efter att ha avslutat sin verksamhet som läkare. Han är begravd på kyrkogården i Meudon. Gravstenen är av granit och inristat finns en tremastad bark, just som det anstår en man med sina rötter i Bretagne. Epitafiet »non«, det enda som han önskade skulle stå på hans gravsten, är inte beaktat.

Ett genomgående tema i såväl Rabelais' som Célines romaner är en förkastelsedom över tidens av egoistisk maktlystnad ledda erövringspolitik, vare sig det gäller militära äventyr eller socialt manövrerande. Rabelais predikar försonlighet, mänsklighet och ridderlighet som motmedel. Hans inställning och budskap vilar på hans optimistiska tro på människornas medfödda kärlek till dygden och avsky för lasten. Samtidigt bejakar han alla former av sinnlig och kroppslig njut-

DISPENSÄREN I CLICHY, där fri sjukvård gavs åt barn, var Célines arbetsplats under åren 1929–37. Övan till höger.

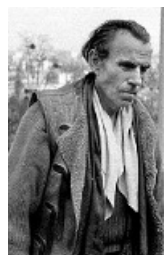
Foto: Carl Lindgren

98 RUE LÉPIC, MONTMARTRE. I den översta våningen skrev Céline sin debutroman »Voyage au bout de la nuit« 1929–31. Övan i mitten.

Foto: Carl Lindgren

25 ROUTE DES GARDES I MEUDON. Här bodde Céline från 1951 fram till sin död 1961. Övan till höger.

Foto: Carl Lindgren

CÉLINE vid huset i Meudon.

Foto: Carl Lindgren

ning. Vad gäller hans syn på människan skiljer den sig diametralt från Célines. Céline var i alla avseende pessimist, inklusive synen på människans natur. Han snarast föraktade det man vanligen förknippar med livets glädjeämnen.

Trots de fyra hundra år som skiljer dessa författare åt finns en tematisk och stilistisk frändskap mellan dem. Rabelais kunde naturligt nog inte ha några synpunkter på Céline, men den senare var en stor beundrare av Rabelais. Han uttryckte att det var Rabelais som hade »skapat den franska litteraturen«. När han skrev »Guignols band« (»Kasperligan« 1944), som är en blandning av sagospel och en mardröm befolkad av sutenörer, prostituerade och helt osannolika personer, tillstår han att han har Rabelais och dennes persongalleri som förebild.

Båda hade också en påtagligt skeptisk hållning till medicinen som vetenskap och särskilt vad gällde pedagogiken och den rådande terapin. Rabelais hade utbildat sig till präst och såg i den uppblomstrande franska renässansen en möjlighet att förena humaniora med medicinsk vetenskap. Influerad av Giovanni Marnardi di Ferrara (1462–1536) hävdade han att för att kunna tillägna sig läkaryrket borde man snarare studera den sjuka människan, i stället för att, som undervisningen var upplagd, memorera fraser och idéer från antika texter. Rabelais' avhandling bestod dock till dels av en översättning av antik grekisk medicin, som han ansåg överlägsen den rådande skolastiskt präglade medicinen som den utövades. Han såg sin läkargärning som sin främsta uppgift och litteraturen som en bisyssla. Att han skrev böcker såg han som en terapi inte bara för sig själv utan för sina patienter – ett skrattets terapi [7].

Céline var i första hand socialmedicinskt intresserad. Han hade en nihilistisk syn på mediciner och förespråkade i första hand hygien, diet och enkla praktiska åtgärder. Det är betecknande att hans avhandling handlar om hur Semmelweis bemöttes med misstro och förakt, då han försökte bekämpa barnsängsfebern med samma typ av medel. Undertexten i hans romaner visar tydligt hur fattigdom, alienation och utsatthet är predisponerande för sjukdom och lidande. Läkarna i hans romaner är inte odelat sympatiska, men enligt vad man vet uppträdde han alltid själv med största respekt inför sina patienter [8].

Carl Lindgren

med dr, Stockholm

carl.lindgren@actapaediatrica.se

LÄS MER Fullständig referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>